

**Правове забезпечення функціонування та відновлення
авіаційно-космічної галузі України**

Алла ГОРДЕЮК

*кандидатка юридичних наук, доцентка, професорка «ХАІ»
доцентка кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна
e-mail: a.hordeiuk@khai.edu
ORCID: 0000-0001-7423-3673*

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
КОСМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Анотація: У роботі аналізується ефективність державного регулювання космічною галуззю, що здійснюється відповідно напрямам, визначеним космічним законодавством України. Зокрема, проаналізовано правове забезпечення космічної діяльності та зроблено висновки про певні недоліки, які пов'язані з несистемним підходом до створення актуальної вітчизняної правової бази космонавтики. Зазначено про державні космічні програми, що мали сприяти сталому розвитку відповідної сфери, а також про реалізацію державної політики в Україні в сфері космічної діяльності через Державне космічне агентство України як спеціально уповноважений орган виконавчої влади. Зроблено висновок про те, що космічна галузь у нашій країні наразі перебуває у скрутному становищі, спостерігається послаблення на світовому ринку позицій України з надання космічних послуг. Зазначено на необхідність активізації розроблення та здійснення самостійних військових космічних програм з метою забезпечення національної безпеки та оборони країни, з оглядом на військову агресію РФ, але без порушення принципів мирного засвоєння космосу та заборони розміщення у космічному просторі зброї масового знищення (ядерної зброї), що прописані у Договорі про космос.

Ключові слова: космічна діяльність, державне регулювання, міжнародне космічне право, космічне законодавство, загальнодержавна космічна програма, космічний простір.

**CURRENT DIRECTIONS OF STATE REGULATION
SPACE ACTIVITIES IN UKRAINE (LEGAL ASPECT)**

Abstract: The work analyzes the effectiveness of state regulation of the space industry, which is carried out in accordance with the directions determined by the space legislation of Ukraine. In particular, the legal support for space activities was analyzed and conclusions were drawn about certain shortcomings that are associated with a non-systematic approach to the creation of an up-date legal framework for astronauts. State space programs are noted, which should contribute to the constant development of space activities, as well as the implementation of state policy in Ukraine in the field of space activities through the State Space Agency as a special structure of executive power. It is concluded that the space industry in our country is now in difficult situation, there is a weakening in Ukraine's position in the provision of space services on the world market. The need to intensify the development and implementation of independent military space programs in order to ensure national security and defense of the country, taking into account the military aggression of the Russian Federation, but without violating the principles of peaceful space exploration and prohibition of placing weapons of mass destruction in outer space, which are prescribed in the Outer Space Treaty, was pointed out.

Keywords: space activities, state regulation, international space law, space legislation, national space program, outer space.

Космічне право – це одна із нових галузей у системі галузей права України, норми якої регламентують космічну діяльність у державі. Становлення українського космічного права відбулося під впливом міжнародного космічного права, з урахуванням його ключових положень у вітчизняному законодавстві. Норми міжнародного космічного права, насамперед, містяться у так званих сакральних нормативно-правових джерелах, що становлять правове забезпечення космічної діяльності на міжнародному рівні, а саме це: Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включно з Місяцем та іншими небесними тілами (Договір про космос) від 1967 р. – набув чинності для України 31.10.1967 р.; Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів та повернення об'єктів, запущених у космічний простір (Угода про рятування) від 1968 р. – набула чинності для України від 13.12.1968 р.; Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (Конвенція про відповідальність) від 1972 р. – набула чинності для України від 01.09.1972 р.; Конвенція про реєстрацію об'єктів запущених у космічний простір (Конвенція про реєстрацію) від 1975 р. – набула чинності для України від 15.09.1976 р.

Отже, виходячи з того, що Україна є учасницею всіх вище перелічених міжнародних договорів у сфері космічної діяльності, їх норми шляхом імплементації стали частиною національного законодавства України в сфері космічної діяльності. Слід зазначити, що норма про регламентацію космічної діяльності має конституційну прописку, зокрема у ст. 92 Конституції України визначається, що правові засади освоєння космічного простору встановлюються виключно законами України. З метою розвитку зазначеного в Основному Законі положення був прийнятий спеціальний Закон України «Про космічну діяльність» (далі – Закон) від 15.11.1996 р., в якому прописані загальні правові засади здійснення космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами. Відповідно до ст. 1 Закону космічна діяльність – це наукові космічні дослідження, використання космічного простору, розроблення, виробництво, ремонт та технічне обслуговування, випробування, експлуатація, управління об'єктами космічної діяльності (у тому числі їх агрегатами та складовими частинами), забезпечення запуску, запуск та повернення космічних апаратів, їх складових частин з космічного простору на землю [2; 4]. Враховуючи що, суб'єктами космічної діяльності у державі Законом визначаються підприємства, установи та організації будь-якої форми власності та організаційно-правової форми, в тому числі міжнародні та іноземні (ст. 1 Закону), які здійснюють космічну діяльність, – вона є видом господарської діяльності, що регламентується відповідним законодавством. За критерієм мети її здійснення науковці пропанують поділяти її на некомерційну та

комерційну космічну діяльність. Некомерційна космічна діяльність, як правило, ґрунтується на державних космічних програмах чи проектах за участю держав. Вона покликана слугувати публічним інтересам, публічним вигодам та інтересам національної безпеки. Комерційна космічна діяльність здійснюється за приватною ініціативою із метою отримання прибутку від діяльності у космосі [3].

Створення правового забезпечення для певного виду діяльності є одним із пріоритетних напрямів державного регулювання відповідної діяльності, що визначається у ст. 5 Закону, тому для нормативно-правового забезпечення державного регулювання космічною діяльністю у подальшому було прийнято низку нормативних актів: Закон України «Про державну підтримку космічної діяльності» від 16.03.2000 р., Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічною діяльністю» від 02.10.2019, Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності» на період до 2032 року» від 25.01.2012 р., Постанова КМУ «Про порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з розвитку космічної діяльності та виробництва космічної техніки» від 23.05.2018 р., Постанова КМУ «Про затвердження Порядку видачі (відмови у видачі, анулювання) дозволів на провадження окремих видів космічної діяльності» від 13.08.2019 р., Постанова КМУ «Про затвердження Порядку подання декларації про провадження господарської діяльності у сфері космічної діяльності» від 26.02.2020 р. та інші. Відповідно до ст. 8 Закону вище зазначені нормативні акти є правилами космічної діяльності.

Важливим напрямом державного регулювання та управління у сфері космічної діяльності є формування Загальнодержавної цільової науково-технічної програми України (ст. ст. 5, 7 Закону), тому у державі розроблялися на п'ять років та затверджувалися Верховною Радою України за поданням КМУ, Загальнодержавні (Національні) космічні програми України. Останньою до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну від 13.01.2021 р. була схвалена Концепція Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки. Також, починаючи з 10.02.2010 р., на Інтернет-сторінці «Громадське суспільство і влада» велося громадське обговорення проекту Концепції реалізації державної політики України у сфері космічної діяльності на період до 2030 р., яка визначає пріоритети й стратегічні напрями космічної діяльності, а також механізми та засоби реалізації державної політики в цій галузі.

Реалізацію державної політики в сфері космічної діяльності забезпечує Державне космічне агентство України (далі – ДКАУ) як спеціально уповноважений орган виконавчої влади. Воно було створено відповідно Указу Президента України «Про Положення про

Національне космічне агентство України» від 15 вересня 1998 р., тобто спочатку з іншим номіналом. На сьогодні ДКАУ здійснює керівництво дорученою йому сферою управління, несе відповідальність за стан її розвитку. До структури ДКАУ належать: Департамент космічних проєктів, Управління міжнародних зв'язків, Управління фінансово-економічної політики, Управління космічної виробничої інфраструктури, Управління забезпечення космічної діяльності. Завданнями ДКАУ є: розробка концептуальних основ державної політики у галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях та інтересах безпеки держави; забезпечення організації і розвитку космічної діяльності в Україні та під юрисдикцією України поза її межами; сприяння підвищенню обороноздатності та національної безпеки держави з використанням космічних засобів; організація та розвиток співробітництва України з іншими державами та міжнародними організаціями в космічній галузі [4].

Отже, в Україні створено космічне законодавство та забезпечено управління в цій сфері, однак слушною на сьогодні є думка фахівців, що займаються аналітикою «космічних питань», про певну застарілість норм спеціального Закону, положення якого вже не відповідають сучасним тенденціям та не здатні подолати ті виклики, які щоденно постають у площині національної космічної діяльності. Нажаль, розробка оновленої нормативно-правової бази галузі космонавтики відбувається не системно, що може свідчити про хаотичний підхід до даної діяльності [6]. Слід погодитися з тим, що космічна галузь у нашій державі перебуває у скрутному становищі та спостерігається зниження на світовому ринку позицій України з надання космічних послуг. Це край негативна тенденція, враховуючи, що статус космічної держави Україна отримала саме шляхом надання певних послуг, і як визначається у Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки від 13.01.2021 р.: «Україна має статус космічної держави завдяки науковому, інженерному, виробничому потенціалу та ряду заходів здійснених у 1992-2020 роках: міжнародні комерційні проєкти, збереження важливих ланок розроблення та виробництва ракетно-космічної техніки, запуск українських супутників тощо» [5].

Окрім того, важливо зазначити, що запуск супутників з самого початку розвитку космічної діяльності відбувався з двостороннім підходом: здійснення наукових досліджень космічного простору та для здійснення завдань національної безпеки космічних держав. Друга мета досягалася на межі із порушенням принципу міжнародного космічного права про мирне засвоєння та використання космічного простору, прописаного у Договорі про космос, а також спираючись на встановлену у нормах міжнародного космічного права формулу про заборону розміщення у космосі тільки зброї масового знищення, ядерної зброї [1]. Така космічна діяльність звісно призвела до мілітаризації космічного простору та до

небезпідставних заяв про космічні війни, що відбуваються на сьогодні між космічними державами.

Україна не здійснювала самостійних військових космічних програм, хоча здійснення космічної діяльності у сфері оборони та національної безпеки передбачено ст. ст. 26-28 спеціального Закону. Виходить, що напрям мілітаризації космічної діяльності в Україні з метою забезпечення національної безпеки та оборони доцільно було б визначити як пріоритетний, враховуючи сучасні реалії в якій перебуває наша держава та її громадяни. На наш погляд, не можна ігнорувати ще й той факт, що після розпаду СРСР у 1991 році Україна успадкувала майже третину його ракетно-космічного потенціалу, однак відбулася подія щодо оголошення нашої країни без'ядерною державою, а весь ракетно-космічний комплекс перепрофільовано на мирні цілі. Таким чином, ще на вищих етапах можливого потужного розвитку космічної галузі, в тому числі й з метою забезпечення обороноздатності держави, Україна, на превеликий жаль, добровільно опинилася на шляху космічної держави, яка надає послуги в космічній сфері. Справедливо буде зазначити, що на навколосезонну орбіту постійно виводилися українські супутники з науково-дослідними цілями, з метою дистанційного зондування Землі (Січ-1, Океан-О, Мікрон (МС-1-ТК), EgyptSat-1 Січ-2, Січ-2-30), а також вводилися в експлуатацію ракети-носії. Україна уклала рамкові повномасштабні угоди про співробітництво в галузі космічних досліджень з США, КНР, Індією тощо. У листопаді 2020 року ДКАУ підписало домовленості в рамках програми NASA «Артеміда» щодо співпраці в цивільному дослідженні й використанні Місяця, Марса, комет та астероїдів в мирних цілях, спираючись на принципи, прописані в Договорі про космос. У квітні 2023 року ДКАУ підписало спільну заяву з NASA про подальший розвиток ракетно-космічного комплексу України та розширення співпраці між США і Україною у космічній сфері.

Отже, Україна звісно має певні досягнення в сфері космічної діяльності, в тому числі на міжнародному ринку, але при цьому важливо розуміти, що наша держава за весь час своєї незалежності була поза військовою космічною політикою.

Підсумовуючи вище наведене, можна зробити висновки, що з метою проведення ефективного державного регулювання космічною діяльністю та забезпечення сталого розвитку галузі, актуальним і важливим питанням є вдосконалення нормативно-правового забезпечення, яке здатне створити підґрунтя для технологічного лідерства країни та сприяти її обороноздатності. Також буде доцільним визнати певні недоліки та, враховуючи досвід розвинутих країн, які вважаються наразі космічними державами, знаходити більш ефективні методи регулювання сферою космонавтики, зокрема використовуючи комерційний сектор економіки, що, на нашу думку, може посприяти реалізації через нього військових космічних програм держави, як це відбувалося й відбувається в США та в інших країнах.

Список використаних джерел:

1. Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, від 27 січня 1967 р. URL:<https://unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intuooouterspacetreaty.htm>
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01.01.2020 р. URL: <https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D%B2%D1%80> (дата звернення 01.11.2024).
3. Нецька Л.С. Космічна діяльність: поняття, види, правове регулювання. URL: <https://C:/Users/allal/Downloads/23236.pdf>.
4. Про космічну діяльність : Закон України від 15.11.1996 р. № 502/96-ВР: станом на 01.01.2024 р. URL:<https://zacon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-вр#Text> (дата звернення 01.11.2024).
5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2021-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січня 2021 р. № 15-р. URL: <https://zajn.rada.gov.ua/laws/show/15-2-21-h#Text>.
6. Слюсаренко К.Р. Розвиток національного космічного права як напрям сучасної юриспруденції. URL:<https://C:/Users/allal/Downloads/52.pdf>.